

Slovenská literatúra očami českej pozitivistickej literárnej historiografie

MILOSLAV VOJTECH (BRATISLAVA)

Záujem o slovenskú literatúru ako o predmet systematického literárnohistorického spracovania zaznamenávame už od čias národného obrodzenia. Vo vzťahu k literárnohistorickému materiálu slovenskej proveniencie sa v priebehu 19. storočia postupne vyprofilovali dve metodologické literárnohistorické koncepcie. Prvá z týchto koncepcií sa vyznačuje postupným vyčleňovaním slovenskej literatúry z nediferencovaného uhorského rámca na základe jazykových, etnických a teritoriálnych špecifik, ktorá vyústila do koncepcie slovenskej literatúry ako autonómneho literárnohistorického celku. Na počiatku tohto procesu vyčleňovania stojí práca Bohuslava Tablica *Paměti česko-slovenských básnířův aneb veršovcův, kteříž se buďto v Uherské zemi zrodili, aneb aspoň v Uhřích živi byli*, publikovaná ako súčasť štvorzväzkového vydania jeho *Poezyí* (1806–1812), kde došlo k vyčleneniu po česky písanej literárnej produkcie na území Uhorska ako samostatného celku a Šafárikova práca *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (1826), v ktorej Šafárik vyčlenil slovenskú literatúru z celku slovanského a česko-slovenského. Línia emancipujúca slovenskú literatúru pokračuje v priebehu 19. storočia najmä Hurbanovou prácou *Slovensko a jeho život literárny*¹, ktorá prezentuje slovenskú literatúru ako svojbytný a samostatný literárnohistorický celok a prácou Michala Chrásteka (1825–1900) *Dejiny řeči a literatury slovenskej na Slovensku* (práca vznikla v rokoch 1847–1852), ktorá žiaľ zostala iba v rukopise. Túto líniu v 19. storočí zavŕšil napokon Jaroslav Vlček prvou vedeckou syntézou slovenských literárnych dejín *Dejinami literatury slovenskej* (1890).

Druhý metodologický prístup k literárnohistorickému materiálu slovenskej proveniencie vychádza z obrodeneckej koncepcie československej

¹ Túto rozsiahlu literárnohistorickú esej Hurban publikoval v *Slovenských pohľadoch* v rokoch 1846, 1847, 1851.

jazykovej jednoty. Vzhľadom ku skutočnosti, že čeština fungovala na území dnešného Slovenska ako literárny jazyk od stredoveku približne do polovice 19. storočia, začleňovala sa táto literárna produkcia do českého literárneho kontextu ako jeho integrálna súčasť. Na počiatku tejto koncepcie stojí Jungmannova *Historie literatury české* (1825) a Kollárove koncepcné úvahy o československej jazykovej a literárnej jednote a na konci literárnohistorické práce českej pozitivisticky orientovanej literárnej historiografie, ktorá bude predmetom ďalších úvah.

Vzhľadom k rozsahu slovakisticky orientovaných prác českej pozitívistickej literárnej vedy si všimneme najmä práce koncepcného a syntetického charakteru Spomenuli sme, že Jaroslav Vlček vo svojej literárnohistorickej syntéze *Dejiny literatury slovenskej* (1890), ktorej predchádzala práca *Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy* (1881), dal predchádzajúcim snahám o vyčlenenie slovenskej literatúry ako samostatného literárnohistorického celku širší vedecký základ a zároveň v 19. storočí završil tendenciu vedúcu k emancipácii slovenskej literárnej historiografie². Vlček však túto líniu už ďalej nerozvinul. Vo svojej ďalšej literárnohistorickej syntéze *Dějiny české literatury* (1893–1921) a v kapitolách venovaných slovenskej literatúre v *Dějínách literatury české XIX. století* (1902–1907) sa priklonil k obrodneckej koncepcii česko-slovenskej literárnej jednoty a slovenskú literatúru včlenil do českého literárnohistorického kontextu. Vlčekovo literárnohistorické dielo ako celok sa tak dostalo do stredovej pozície medzi oboma koncepciami slovenských literárnych dejín. Vlček v *Dějínách české literatury* na rozdiel od *Dejín literatury slovenskej* výrazne modifikoval, ba dokonca redukoval obsah pojmu „slovenská literatúra“. Tento posun výstižne charakterizoval jeho nástupca na univerzitnej katedre Miloslav Hýsek v nekrológu za Jaroslavom Vlčkom (*Listy filologické* 1930, s. 81–88). Podľa Hýska Vlček v *Dejínách literatury slovenskej* „literární Slovensko pojímá jako celek zcela svéprávný, přičemž se v úvodě o jednotě s literaturou českou vůbec nemluví“ ale „v *Dějínách české literatury* a v *české literatuře XIX. století* jsou Slováci bez výhrad zařazeni do rámce literatury české“, čím Vlček dokázal „jednotu české literatury s literaturou na Slovensku“. Tento Vlčekov koncepcný obrat vyvolal aj dodnes vyvoláva ostrú kritiku slovenskej literárnej vedy. Vlčkovi sa vyčítala najmä negácia pojmu „slovenská literatúra“.

² Podrobnejší prehľad dejín slovenskej literárnej historiografie podáva S. Šmatlák: *Dejiny slovenskej literatury I*. Bratislava 1997, v kapitole *Historická toľnosť slovenskej literatury a vývin syntetických predstáv o nej*, s. 20–58.

Pokúsme sa však abstrahovať od tohto koncepčného problému a porovnať úroveň a metodologické odlišnosti spracovania slovenských literárnych dejín v *Dejinách literatúry slovenskej* a v *Dějínách literatury české*. Prvou a zásadnou odlišnosťou oboch literárnohistorických syntéz je rozsah spracovania problematiky slovenskej literatúry. Ako istý paradox vyznieva skutočnosť, že kapitoly venované slovenskej literatúre zaradené do *Dějín české literatury* sú materiálovo bohatšie, rozsiahlejšie a metodologicky prepracovanejšie ako analogické kapitoly z *Dejín literatúry slovenskej*, kde slovenská literatúra vystupuje ako autonómny celok. V porovnaní s kapitolami dotýkajúcimi sa slovenského literárneho kontextu v *Dějínách české literatury* majú *Dejiny literatúry slovenskej* iba charakter krátkeho a fragmentárneho literárnohistorického náčrtu.

Ako príklad pre toto porovnanie použijem kapitoly venované literatúre národného obrodzenia³, nakoľko práve táto literárna epocha bola stredobodom záujmu súdobej českej a slovenskej literárnej vedy.

Jedna z hlavných výčítiek voči Vlčkovej koncepcii slovenských literárnych dejín národného obrodzenia, ktorú predostrel už v *Dejinách literatúry slovenskej*, bolo medzerovité spracovanie literárnej tvorby katolíckych spisovateľov predberňolákovského i berňolákovského obdobia a nedocenenie ich významu pre slovenskú literatúru. V *Dějínách literatury české* Vlček túto medzerovitú síce odstraňuje, ale stupňuje sa jeho kritické stanovisko voči katolícky orientovaným autorom. Zdôrazňuje sa najmä moment ich „jazykovej odľuky“ od autorov píšucich naďalej po česky. Zreteľne to vidno na štylizácii názvov jednotlivých analogických kapitol oboch syntéz: zatiaľ čo v *Dejinách literatúry slovenskej* nazýva túto literárnu skupinu názvom „Katolícka literatúra trnavská“, v *Dějínách české literatury* používa už termín „Katolícka odľuka slovenská“ a jednu z podkapitol dokonca nazýva termínom „Předchůdci jazykového separatizmu na Slovensku“, čím dáva zreteľne najavo, že kritériom hodnotenia slovenských autorov zaradených do syntézy českých literárnych dejín je intenzita ich vzťahu k českému literárnemu kontextu (rovnako stojí za pozornosť kritickejšie hodnotenie Jána Hollého v *Dějínách české literatury* na rozdiel od jeho hodnotenia v *Dejinách literatúry slovenskej*). Napriek uvedeným nedostatkom je Vlčkov prístup k slovenskému literárnohistorickému materiálu v *Dějínách české literatury* metodologicky vyzretejší. Všimneme si aspoň jeden z momentov, ktorý dokazuje, že Vlčkov prístup k slovenskej

³ Kritikou Vlčkovho prístupu k predchádzajúcemu obdobiu, k staršej slovenskej literatúre, sa podrobnejšie venuje S. Šmatlák: c.d., s. 36–44.

literatúre sa zdokonalil predovšetkým v metodologickej oblasti (i keď jeho mnohé hodnotenia sa stali striktnejšími a ideologicky limitovanejšími). Ide najmä o otázku využívania literárnohistorickej terminológie slohového charakteru. Vieme, že pozitivistická literárnovedná orientácia v našom kontexte ako prvá začala systematickejšie využívať pri výklade obrodeneckej literatúry pojmy ako klasicizmus či romantizmus, no ich chápanie a uplatňovanie vo vzťahu ku konkrétnym literárnym textom je často nepresné a terminologicky neustálené, čo bolo dané stupňom súdobého vedeckého poznania i pozitivistickou metodologickou orientáciou využívajúcou pri popise literatúry a jej literárnohistorickej periodizačnej segmentácii mimoliterárne determinanty (kultúrno-historické, konfesijné, jazykové) na úkor slohových hľadísk, ktoré sú chápané skôr fakultatívne. Tento metodologický postup je markantný i v literárnohistorickom diele Jaroslava Vlčka. V *Dejinách literatúry slovenskej* uplatňuje pri systemizácii literárnych javov slohový aspekt ako druhoradé hľadisko, čo má za následok viaceré koncepčné a systémové nedostatky. Pri výklade prvej fázy obrodeneckej literatúry úplne obchádza problematiku zmeny epochy a postupnú výmenu literárnych smerov (baroka a klasicizmu), čo sa prejavuje neakceptovaním tradičného periodizačného predelu medzi staršou a novšou slovenskou literatúrou, dnes chronologicky približne rozčlenenou rokom 1780. Tento koncepčný nedostatok, spôsobený precenením konfesijného rozdelenia slovenskej literatúry⁴, spôsobuje, že Vlček do jednej skupiny autorov radí Hugolína Gavloviča, Jozefa Ignáca Bajzu i autorov bernolákovskej generácie, teda autorov barokových i obrodeneckých, ovplyvnených osvietenstvom a poetikou nastupujúceho klasicizmu, ktorých spoločným znakom nie je charakter ich literárnych textov, ale iba príslušnosť ku katolíckej konfesii. V *Dějinách české literatury* už Vlček túto nedôslednosť zjemňuje, i keď ešte nie na základe slohových kritérií (vzťahu baroka a klasicizmu): vyčleňuje osobitný typ „Poesie ovčácké“, ktorú považuje za súčasť literatúry „Vítězné protireformace“, kde radí Hugolína Gavloviča a vyčleňuje osobitne literatúru národného obrodzenia, kde do skupiny katolíckych autorov radí Bajzu a bernolákovcov. Teda čisto konfesijný princíp triedenia autorov, uplatnený v *Dejinách literatúry slovenskej* modifikuje princípom chronologickým a ideovým (obrodenecký charakter literatúry). Čo sa týka problematiky slovenského klasicizmu a romantizmu, je Vlčkovo vysvetlenie a špecifikovanie týchto

⁴ Vlček osobitne vyčleňuje „Katolícku literatúru trnavskú“ a „Jozefínsku literatúru evanjelickú“.

javov v *Dejinách literatúry slovenskej* pomerne povrchné. Problematike klasicizmu sa venuje iba okrajovo, nezaobrá sa jeho bližšou literárnohistorickou charakteristikou a chápanie romantizmu je u neho naopak príliš široké a z hľadiska dnešného stavu poznania nepriateľné a prekonané⁵. Oproti tomu v *Dějinách české literatury* je v otázkach aplikácie slohových pomenovaní dôslednejší. Nerieši tu iba problém klasicizmu a romantizmu (konceptia romantizmu tu však zostáva rovnako problematická), ale všima si dokonca sentimentálnu líniu prózy (počnúc Semianovou adaptáciou Meszárosovho románu *Kartygam*) a vyčleňuje ako osobitnú tendenciu „slovenské rokoko“ (Juraj Palkovič, Bohuslav Tablic), ktoré stotožňuje s poéziou anakreontského typu. V *Dějinách české literatury* v porovnaní s *Dejinami literatúry slovenskej* je teda Vlček detailnejší, dôslednejší a na úrovni vtedajšieho vedeckého poznania dokáže identifikovať jednotlivé štýlové odtienky obrodeneckej poézie a prózy. Napriek tomu zostávajú *Dejiny literatúry slovenskej* prvou vedeckou syntézou slovenskej literatúry, ktorej význam (napriek metodologickým a vecným nedostatkom) nemôžeme posudzovať iba z hľadiska dejín literárnej historiografie, nakoľko Vlčkova syntéza svojim brilantným jazykom a štylistickou úrovňou presahuje hranice vecnej literatúry smerom k literatúre umeleckej.

Okrem uvedených dvoch syntetických literárnohistorických prác sa Jaroslav Vlček podieľal na koncipovaní rozsiahleho a monumentálneho diela *Literatura česká IX. století* (1902–1907), ktoré však zostalo nedokončené. Toto literárnohistorické dielo v duchu jungmannovskej tradície pokladá za integrálnu súčasť českých literárnych dejín aj literatúru slovenskú. Kapitoly venované slovenskej literatúre (*Osvícenské Slovensko evangelické, Slovensko katolícké a Štúrova škola na Slovensku*)⁶ Jaroslav Vlček spracoval na základe svojich dvoch predchádzajúcich syntéz, o čom sved-

⁵ Vlček v chápaní romantizmu preberá koncepcie českej pozitivistickej literárnej histórie (J. Jakubec, J. Máchal), ktorá rozširuje platnosť pojmu romantizmus už na predstaviteľov jungmannovskej generácie (za romantického autora je v tejto koncepcii považovaný aj Ján Kollár). Na druhej strane sa však Vlček vyhýba priznať štatút romantickosti tvorbe celej štúrovskej generácie a romantizmus redukuje iba na jednu zo štýlových tendencií v rámci obdobia, ktoré pomenúva *Školou Štúrovou*.

⁶ Kapitola *Osvícenské Slovensko evangelické* je publikovaná v časti *Literatura česká 19. století I.*, Praha 1902, s. 633–647; kapitola *Slovensko katolícké* v časti *Literatura česká 19. století II.*, Praha 1903, s. 232–264; Kapitola *Škola Štúrova* v časti *Literatura česká česká 19. století III-1*, Praha 1905, 391–501)

čia početné odkazy v poznámkovom aparáte i rovnaká koncepcia slovenských literárnych dejín. Vzhľadom na to, že toto literárnohistorické dielo koncipoval pomerne široký autorský kolektív⁷, je uvedená literárnohistorická syntéza vzhľadom k slovenskej literatúre v mnohom nesystémová. Jej nedostatky by sme mohli zhrnúť do niekoľkých bodov: 1. Nesystémovosť sa prejavuje najmä neorganickým začlenením jednotlivých Vlčkových kapitol o slovenskej literatúre do českého literárneho kontextu. Najmarkantnejšie tento problém vystupuje do popredia pri zaradení kapitoly *Slovensko katolícké*, venovanej tvorbe katolíckych autorov od Bajzu a Bernoláka po Jána Hollého až po kapitolách venovaných Kollárovi a Šafárikovi, čím došlo k narušeniu chronologického výkladu literárnych dejín. Na jednej strane sa toto začlenenie javí ako istý systémový nedostatok, nakoľko slovenská literatúra nie je prezentovaná chronologicky paralelne s českou, no na druhej strane kapitoly svojou izolovanosťou v rámci syntézy potvrdzujú skutočnosť, že slovenská literatúra napriek zaradeniu do českého kontextu si uchováva istú autonómnosť a vlastný literárnohistorický rytmus. 2. V syntéze dochádza na niektorých miestach k duplicitе výkladu. V kapitole *Mladý Šafařík a Palacký. Boj o vyšší úroveň české literatury* sa jej autor Jan Jakubec v úvodnej časti *Duševní hnutí na Slovensku v první čtvrti XIX. století...* dotýka problematiky, ktorú naznačil už Jaroslav Vlček v kapitole *Osvícenské Slovensko evangelické*. Zatiaľ čo Vlčkov pohľad na problematiku je viac orientovaný literárne, Jakubcov zasa prevažne kultúrnohistoricky, čím sa síce vzájomne dopĺňajú, no chýba im vzájomná prepojenosť. Napríklad state venované Jurajovi Palkovičovi napísané oboma historikmi v uvedených kapitolách reflektujú túto osobnosť odlišne: Vlček vníma Palkoviča predovšetkým ako básnika, pričom sa nevyhýba ostrým kritickým stanoviskám voči jeho básnickej tvorbe: „Anakreontika Palkovičova je práve tak neživotná a vyšepťaná jako didaktické verše a balady Tablicovy...“⁸, Jakubec si viac všíma Palkovičovu činnosť národnoosvetovú, vydavateľskú a analyzuje jeho ideové postoje, pričom úlohu Palkovičovej osobnosti v týchto oblastiach hodnotí veľmi vysoko. 3. Ďalším koncepčným nedostatkom je neúplnosť výkladu literatúry slovenského romantizmu. K tejto neúplnosti došlo vďaka absolutizácii

⁷ Autormi sú Leandr Čech, Josef Hanuš, Jan Jakubec, Jan Kabelík, Jan Kamper, Jan Máchal, Lubor Niederle, Arne Novák, Emil Smetánka, Albert Pražák a Jaroslav Vlček.

⁸ J. Vlček: *Osvícenské Slovensko evangelické*. In: *Literatura česká 19. století I*. Praha 1902, s. 637.

roku 1848 ako chronologického predelu, ktorým Vlček zavŕšil výklad slovenského romantizmu. Vďaka tomu sú portréty slovenských romantikov iba fragmentárne. S ďalším výkladom slovenskej literatúry sa v tejto syntéze už nestretáme. Jej posledný zväzok sa tejto problematike už nevenuje, čo je spôsobené skutočnosťou, že ďalšie zväzky *Literatúry české 19. století* už nevyšli a práca zostala nedokončená.

Okrem čisto vedeckého záujmu o slovenskú literatúru zo strany českej pozitivistckej literárnej historiografie zaznamenávame na začiatku 20. storočia záujem o slovenskú literatúru v rámci zintenzívneného vlastivedného záujmu o Slovensko zo strany českých intelektuálov. Dokladom tohto záujmu je reprezentačná a pomerne široko vlastivedne koncipovaná publikácia *Slovensko. Sborník statí věnovaných kraji a lidu slovenskému*, ktorú vydala Umělecká beseda v roku 1901. Na publikácii autorsky participovalo veľké množstvo českých a slovenských vedcov a spisovateľov (A. Heyduk, P. O. Hviezdoslav, A. Kmeť, L. Niederle, P. Križko a i.). Prácu do tohto výpočtu literárnohistorických prác zaraďujeme z dôvodu nevšedného koncepcného prístupu k slovenskej literatúre. Konceptcia slovenskej literatúry v tomto reprezentačnom zborníku súvisí s osobitým teritoriálnym chápaním Slovenska. Autori tu prezentujú širokú teritoriálnu koncepciu Slovenska, do ktorého patrí „Slovensko uherské“ a „Slovensko Moravské a Valašsko“. Tejto koncepcii je podriadený aj výklad literatúry, ktorá je podľa uvedeného územného princípu členená na „Literatúru slovenskú“ (autorsky ju pripravil Jaroslav Vlček) a „Literatúru moravskú“ (autorsky ju pripravil František Bílý). Toto chápanie Slovenska a slovenskej kultúry je významným dokladom o hľadaní obsahu pojmu „Slovensko“ a „slovenskosť“ na prelome 19. a 20. storočia, keď slovenské národné spoločenstvo prechádzalo jednou z najzložitejších etáp svojej existencie.

Konceptcia dejín slovenskej literatúry ako súčasť literatúry českej nadobudla novú intenzitu po vzniku Československej republiky v roku 1918. Literárnohistorická koncepcia jednotnej literatúry, prezentovaná vo Vlčkových *Dějínách české literatury*, v neúplnej práci *Literatura česká 19. století* i literárnohistorickej syntéze Jana Jakubca *Dějiny literatury české* (1911), našla svoje pokračovanie v literárnohistorickom diele Alberta Pražáka. Albert Pražák, žiak Jaroslava Vlčka, prejavoval svoj záujem o slovenskú literatúru už pred vznikom republiky. No systematický záujem o slovenskú literatúru sa viaže najmä k obdobiu jeho pôsobenia na novozaloženej Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1921–1933) a záujem o slovenskú literatúru prejavoval i po svojom odchode na Karlovu univerzitu do Prahy. Z veľkého množstva Pražákových slovakis-

ticky orientovaných prác si všimneme predovšetkým práce syntetického charakteru. Pri hodnotení Pražákových literárnohistorických prác v minulosti dávnejšej i menej dávnej dominovali zväčša ideologicky podmienené stanoviská, operujúce najmä s pojmami „čechoslovakistický“ a „buržoázny“. Tieto nacionálne a ideologicky limitované hodnotenia často zatienovali a skresľovali skutočný vedecký rozmer Pražákovho slovakistického diela.

Albert Pražák bol vlastne prvým literárnym historikom, ktorý začal na pôde bratislavskej univerzity systematicky prednášať dejiny slovenskej literatúry a uvedomoval si potrebu nových syntetických spracovaní slovenských literárnych dejín. Na túto potrebu poukázal vo svojej prednáške na I. zjazde slovanských filológov v Prahe v roku 1929 slovami: „Zdá se, že postup k ideální syntéze slovenských literárních dějin bude i pro naši generaci pozvolný. Vyžádá si především co nejvíc monografií o problémech, osobnostech a formách. Vyžádá si snad i encyklopedická zpracování slovenského slovesného dějství, jak to činila Literatura česká 19. století“⁹.

Skôr, ako pristúpime k analýze Pražákovho pohľadu na slovenskú literatúru, pristúpime sa pri jeho literárnohistorickej eseji *Duch naší obrozené literatury* (1938), ktorá je istým kľúčom k pochopeniu jeho koncepcie slovenskej literatúry alebo lepšie povedané koncepcie jednotnej literatúry československej. Novovzniknutý československý štát, ktorý vznikol spojením síce blízkych, ale predsa v mnohom odlišných národov potreboval najsť vlastnú kultúrnu sebaidentifikáciu, hľadal tradície svojej existencie a jej historické zdôvodnenie. Ideová koncepcia jednotného československého národa sa z roviny politickej postupne transformovala do roviny kultúrnej a samozrejme i literárnovednej, na čom mal výrazný podiel i Albert Pražák. Pražák svoju koncepciu jednotnej československej kultúry a literatúry odvodzoval z obdobia národného obrodzenia, na jej historické zdôvodnenie používal argumenty obrodeneckej vedy, ktoré sa v medzivojnovom období na Slovensku pociťovali ako zastaralé a divergentným vývojom oboch národov i literatúr prekonané. Pražák chápal obrodenecký proces v Čechách a na Slovensku jednotne a často nediferencovane. V národnom obrození vidí korene československej štátnosti, toto obdobie považuje za obdobie vzniku „československého národa“ a národnoobrodeneckú problematiku aktualizuje a adaptuje na súdobé pomery. Môžeme

⁹ A. Pražák: *Úkoly slovenské literární historie*. Sborník I. sjezdu slovanských filológů v Praze 1929. Editori J. Horák, M. Murko, M. Weingart, S. Petira. Praha 1932, s. 290.

to dokumentovať na obrodeneckej koncepcii „vlasti“, vytvorenej Palackým a Šafárikom. Teritoriálna obrodenecká konštrukcia, zahŕňajúca „území obydlené Čechy, Moravany, Slezany a Slováky, věččené Krkonošemi a Tatrami a protékané Vltavou a Dunajem“¹⁰, je tu aktualizovaná a identifikovaná s moderným československým štátom. Rovnako operuje s názormi Bohuslava Tablica a Juraja Palkoviča, ktorí považovali Čechov, Moravanov a Slovákov „za týž národ“¹¹, a nadväzujú na Vlčka podrobujú kritike bernolákovské hnutie a slovenský katolicizmus, ktoré nezapadali do Pražákovej tézy o národnom obrodení ako období, kedy sa formovalo „českoslovenství“. Napriek týmto dnes už prekonaným konštrukciám ideologického charakteru je táto Pražákova práca v mnohom inšpiratívna. Tam, kde je Pražák viac „literárnejší“ a menej ideovo zaujatý, nachádzame viaceré podnety, dotýkajúce sa najmä medziliterárnych súvislostí našej obrodeneckej a európskej literatúry, jej charakteru a estetických problémov.

Koncepcia slovenskej literatúry ako súčasti jednotnej literatúry československej limituje aj dve základné Pražákove syntetické práce o slovenskej literatúre: *Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých* (1932) a *Dějiny slovenské literatury I* (1950). Prvá z uvedených prác – *Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých*¹², síce vychádza z Pražákovej unifikačnej koncepcie jednotnej československej literatúry, no v mnohom ju Pražák (zrejme nevedome) aj prekonáva (alebo zoslabuje), nakoľko pripúšťa istú autonómnosť literárneho vývinu na Slovensku v 50.–70. rokoch 19. storočia. Dôkazom toho je Pražákovo konštatovanie, že Slováci v období, ktoré je predmetom jeho záujmu, „stanuli po prvé medzi slovenskými národmi jako souřadná a rovnocenná jednotka, a tak kdykoliv a kdekoliv mohli – představovali se i světu“¹³. Dôkazom toho, že Pražák našiel vysokú mieru porozumenia pre literárnu tvorbu poštúrovskeho obdobia, sú najmä nasledujúce slová: „V tomto tragickém osvětlení nepřipadá literatura padesátých až sedmdesátých let přes všechnu odvozenost o odmocněnost malou a malichernou. Pro svůj zvláštní případ vývoje měl by si jí i světový proud povšimnouti. Její představitelé – Sládkovič, Botto, Král, Štúr, Hodža, Palárik, Záborský, Francisci a jiní – měli by i pro něj osobní a osobité kouzlo, zmocněné tím, že literární jazyk si museli tvořit,

10 A. Pražák: *Duch naší obrozenecké literatury*. Praha 1938, s.31

11 Tamže, s. 32.

12 Práca vyšla zásluhou Slovanského ústavu v Prahe a Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi.

13 A. Pražák: *Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých*. Praha 1932, s. 303.

že museli změřit a vyzkoušet jeho nosnost, sílu, soběstačnost a schopnost kulturního projevu a že vedle toho ryze slovenského úkolu musili učinit vše, aby se národně ochránili proti záhubné přesile a před světem obhájili právo a smysl samostatného bytí...“¹⁴. Uvedené formulácie sú dôkazom Pražákovho aspoň náznakovitého prekročenia unitaristickej literárnohistorickej koncepcie a rešpektovania autonómnosti slovenského literárneho vývinu. Úplnú autonómnosť však slovenskej literatúre nepriznáva. Preceňuje najmä „závislosť“ slovenských autorov na českých (v čom je potrebné okrem ideologického pozadia hľadať aj pozitivistické zdôrazňovanie „vplyvov“ na literárnu tvorbu) a k mnohým otázkam súdobého literárneho života sa stavia z pozícií prameniáciach z predstavy jednotného československého vývoja (ide najmä o otázku jazykových zápasov na Slovensku v 50. rokoch 19. stor.). Pražákovce úvahy o slovenskej literatúre teda oscilujú medzi snahou o jej prezentáciu v česko-slovenských literárnych súvislostiach a jej smerovaním k svojskosti a sebestačnosti, ktorú Pražák na základe vlastných výskumov akceptuje. Túto snahu slovenskej literatúry o svojskosť a samostatnosť však považuje iba za prejav regionalizmu.

Práca napriek týmto nedostatkom predstavuje modernú a vedecky fundovanú literárnohistorickú syntézu, nakoľko reflektuje súdobý literárny kontext v komplexnosti: obsahuje nielen pozitivisticky preferovanú analýzu historicko-politického kontextu slovenskej literatúry, ale aj state venované otázkam literárnych druhov a žánrov (kapitola „Soudobá slovenská literární teorie“), uplatňuje progresívny prístup žánrového rozvrstvenia literatúry (kapitoly venované poézii, próze, dráme, vecnej literatúre, korešpondencii), osobitne si všíma dobovú prekladovú tvorbu a používané metódy umeleckého prekladu. Toto Pražákovce dielo má dodnes veľkú pramennú hodnotu a z hľadiska dejín slovenskej literárnej historiografie by si táto dodnes výraznejšie nedocenená práca zaslúžila dôkladnú analýzu (najmä v rovine použitých literárnohistorických metodologických postupov (najmä uplatnenie moderného genologického prístupu k literárnohistorickému materiálu).

Druhé rozsiahle Pražákovce systematické dielo o slovenskej literatúre – *Dějiny slovenské literatury I* (1950) – bolo aj zároveň Pražákovým posledným veľkým dielom o slovenskej literatúre. Je torzom plánovanej štvorzväzkovej syntézy slovenských literárnych dejín, ktorou chcel zavŕšiť svoje výskumy v oblasti slovenskej literatúry. V tomto jedinom dokončenom a vydanom zväzku sa Pražák venuje staršej slovenskej literatúre.

¹⁴ Tamže, s. 309–310.

Zatiaľ čo v práci *Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých* (1932) Pražák do istej miery rešpektuje špecifickosť slovenskej literatúry, v *Dějínách slovenské literatury I.* tento zreteľ už úplne opúšťa. Členenie literárnohistorického materiálu je podriadené rytmu českých literárnych dejín, alebo skôr českých dejín všeobecne, nakoľko Pražákov výklad je viac kultúrnohistorický ako literárnohistorický (čím opustil tie progresívne metodologické podnety, ktoré sme spomenuli v súvislosti s predchádzajúcou syntetickou prácou). Na druhej strane ako isté pozitívum vyznieva Pražákov začlenenie latinsky písanej produkcie do slovenských literárnych dejín, čím prekonal Jaroslava Vlčka, ktorý túto tvorbu zámerne vyradoval z kontextu dejín staršej slovenskej literatúry, nakoľko spochybňoval jej slovacitu. Pražákov *Dějiny slovenské literatury I.* napriek svojim nedostatkom boli až do vydania prvého zväzku akademických *Dejín slovenskej literatury I* (1958) najrozsiahlejšou a najpodrobnejšou syntézou dejín staršej slovenskej literatúry.

Literárnohistorická koncepcia slovenskej literatúry ako súčasť jednotných československých literárnych dejín reprezentovaná Pražákovým dielom i dielami ďalších českých literárnych historikov – podobným spôsobom postupovali vo svojich *Přehledných dějinách literatury české* (1948) Arne Novák i Jan B. Čapek v práci *Československá literatura tolerantní* (1933) – sa v medzivojnovom období stala predmetom polemiky. Už v úvode sme spomenuli, že IX. storočie vyprofilovalo dve metodologické predstavy o slovenskej literatúre: koncepciu slovenskej literatúry ako autonómneho celku a unifikáčnú koncepciu jednotnej československej literatúry. Zatiaľ čo do roku 1918 obe koncepcie vedľa seba viac-menej koexistovali, v medzivojnovom období pozorujeme ich otvorený polemický zápas. Polemika s unifikáčnou koncepciou slovenskej literatúry prezentovanou českou pozitivistickou literárnou vedou nebola vedená už iba v pozícií intenzívne sa presadzujúcej koncepcie autonómnosti slovenských literárnych dejín, ktorú preferovala medzivojnová slovenská literárna historiografie (J. Škultéty, Š. Krčméry, práce poľského slovakistu W. Bobeka), ale aj z pozícií čisto metodologických – vychádzajúcich z čoraz intenzívnejšie sa presadzujúceho štrukturalizmu¹⁵.

15 Kritiku tohto chápania z nových štrukturalistických pozícií presadzoval najmä Mikuláš Bakoš. S kritickými slovami na adresu tzv. „tradičnej literárnej histórie“ vystúpil najmä v programovej stati *Problém vývinovej periodizácie slovenskej literatury* (1944).